

Terrorismin syistä ja seurauksista

Pohdintoja terrorismin toimintalogiikasta, vaikutuksen luonteesta ja tulkintoihin liittyvistä ongelmista

TEEMU SINKKONEN

ABSTRACT
On the Causes and
Consequences of
Terrorism

Terrorism as a political phenomenon is very complex. In public debate it is normally simplified, and interpretations of specific terrorist acts are typically made with hindsight bias. This article deals with the problematic of causes and consequences of terrorism. The main questions addressed here include the following: Do terrorists have power over their target or is it the hands of the target itself? How to react to terrorist action? What actually happens when terrorist acts take place, and how are their political consequences realized and by whom exactly? What are the real life practical motives and meta-motives of terrorism, and how could they be specified? Is preventive action possible, and what kinds of problems does it involve?. The intention is to offer starting points and ideas for further studies on the causes and consequences of terrorism as well as to point out some problems one may encounter when interpreting the causality of the phenomenon.

Johdanto

Terrorismin ollessa harva se päivä tiedotusvälineiden otsikoissa ja julkisen sekä yksityisen keskustelun aiheena, törmää tämän tästä monenlaisiin selityksiin terrorismin syistä, terroristeista itsestään ja siitä, mitä terroristit teoillaan aiheuttavat. Erityisen yleisiä ovat terroritekojen yhteyteen liitetyt tapahtumien jälkeiset ”viisaudet” ja syy-yhteydet, joiden valossa tapahtumat näyttävät itsestään selviltä ja yksinkertaisilta. Vaikka terrorismiin liitetyt taustatekijät monesti selittävät kohtuullisen hyvin ilmiötä itsessään, niiden soveltaminen yksittäisiin terroritekoihin ei ole niin yksinkertaista. Kaiken lisäksi syy- ja seurausyhteydet ovat entisestään monimutkaistuneet terrorismin kansainvälistymisen myötä. Aikaisempiin varsin hyvin tunnettuihin ja pitkäaikaisiin terrorikampanjoihin verrattuna nykyinen terrorismi on yhä enemmän pirstoutunutta, ei-hierarkkisiin ja tilapäisiin rakenteisiin sidonnaista, ja jopa yhteen ainoaan tekoon keskittyvää. Näin ollen myös terrorismin syiden ja seurauksien tutkimuksessa on tarve laatia mahdollisimman tarkkoja ja

tapauskohtaisia analyysejä siitä, miten kukin terroriteko on saanut alkunsa ja mitä sen suorat ja epäsuorat vaikutukset ovat kontekstissaan aiheuttaneet. Yleisluontoisilla ideologisten syiden ja motiivien katsauksilla ei voida juuri muuta kuin osoittaa karkeita suuntaviivoja.

Yksittäisten terroritekojen varsinaiset syyt etenkin iskun ajan ja paikan valinnan suhteen voivat olla niin henkilökohtaisia, ryhmäkohtaisia tai jopa sattumanvaraisia, että edes tekojen toteuttajat itse eivät välttämättä ole niistä täysin tietoisia. Terrorismia vastaan toimivilla tahoilla saattaa puolestaan olla omia poliittisia ennakkoluuloja tai agendoja, mikä osaltaan tuottaa virheellisiä syy- ja seurausyhteyden tulkintoja. Tilanne terroristien ja terrorismia vastaan kamppailevien tahojen välillä muistuttaakin monesti pallopeliiä, jossa osapuolet heittelevät muurin yli palloa puolelta toiselle näkemättä kunnolla toisiaan tai kohtaa, jossa pallo muurin ylittää. Peli ei kuitenkaan ole vain kaksinkamppailua, sillä sen kulkuun vaikuttavat monet täysin ulkopuoliset tekijät ja toimijat joko tarkoituksellisesti tai tahattomasti. Tämä tekee terroris-

miin liittyvän todellisen tiedon saamisesta erittäin vaikeaa ja siten myös terrorismiin liittyvä päätöksenteko saattaa olla melkoista hapuilua niin sisäisestä turvallisuudesta kuin valtioiden välisestä ulkopoliitikastakin päättävien johtajien tasolla. Edes ”pelistä” pidättäytyminen sillä verukkeella, ettei vahingossakaan ärsyttäisi terrorismiin valmiita radikaaleja, voi olla tehontonta. Kuten terrorismin ja konventionaalisen demokratian välistä suhdetta tutkinut Paul Wilkinson (2001, 80) on todennut, olisi typerää kuvitella, että demokraattiset valtiot tekisivät itsensä immuuneiksi terrorismille ainoastaan tavoittelemalla valistunutta ja sosioekonomisia vääryyksiä helpottavaa politiikkaa. Tanskan joutuminen islamistisen fundamentalismin silmätiukaksi keväällä 2006 on hyvä osoitus siitä, miten jokin valtio saattaa joutua terroriteoilla uhkailun kohteeksi jo pelkästään jonkin yksittäisen ja valtiosta riippumattoman toimijan tekosten ansiosta.

Tässä artikkelissa pohditsellaan terrorismin toimintalogiikkaa ja sen syiden ja seurausten välisiä suhteita käyttämällä esimerkkeinä tuoreita tapauksia maailmanpolitiikasta. Keskeisin esimerkkitapaus on Madridissa lähiöjuniin tehty pommi-isku vuonna 2004, mutta muitakin attentaatteja sivutaan. Esimerkkien terroriteot ovat pitkälti laadultaan uskonnollisen fundamentalismin oikeuttamia, mutta esitetyt mallit ja terrorismin toimintalogiikka on pyritty laatimaan mahdollisimman hyvin soveltuvaksi kaikenlaisen terrorismin tutkimukseen. Samalla pohditaan myös terrorismin ja terroritekojen seurauksien luonnetta eli sitä, miten ja mihin ne vaikuttavat. Lopuksi esitetään lyhyesti muutamia näkemyksiä siitä, miksi terrorismin ja terroritekojen tulkitseminen on kovin ongelmallista.

Terrorismin toimintalogiikka

Menemättä sen tarkemmin terrorismin tutkimuksessa olevaan käsittelematiikkaan, tässä terrorismin toimintalogiikan pohdiskelussa perustana on seuraava käsitys: terrorismi on keino, jossa symboliikkaa sisältävien väkivaltatekojen tai niillä uhkaamisen avulla pyritään vaikuttamaan politiikkaan aiheuttamalla psykologinen reaktio väkivallan suoria kohteita laajemmassa joukossa (Hoffman 1998, 43–44; Malkki 2004, 206). Määritelmä on erittäin hyvä ja kuvaava, sillä se sisältää oivasti myös terrorismiin liittyvät muut tahot, niiden väliset suhteet ja suhteiden laadun.

Terrorismissa väkivaltateko tehdään kohteeseen,

jolla arvioidaan olevan sellainen merkitys, joko suoraan poliittisille päättäjille tai välillisesti muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kautta, että terroristit voivat uskoa saavuttavansa haluamansa poliittiset tavoitteet. Terrorismi toimii siis epäsuorasti välineellistämällä uhrinsa. Logiikka on tismalleen sama, kuin vaikkapa panttivankieja ottaneella rikollisella, joka uhkaa sivullisten henkeä saadakseen itselleen tiettyjä etuja. Erona terroristin ja mainitun rikollisen välillä kuitenkin on vaatimusten poliittisuus. Molemmat käyttävät psykologista kiristystä apunaan, mutta terroristien vaatimukset ovat poliittisia, eivätkä taloudellisia tai materiaalisia, kuten rikollisilla yleensä. Sama toimintalogiikka ilmenee kuitenkin myös muussa poliittisessa toiminnassa. Tiettyssä mielessä suoran toiminnan kohteet toimivat poliittisen kiristyksen välineinä myös monissa täysin laillisissa lakoissa, boikoteissa ja kauppa-saarroissa. Terroristiryhmän toimintalogiikka ei myöskään eroa monen yhden asian liikkeen logiikasta. Esimerkiksi monet eläinten oikeuksia ajavat ja aborttia vastustavat radikaalit ryhmät saattavat kohdistaa vastaavalla tavalla toimintansa muihin kuin vaatimusten kohteisiin. Molemmat ovat valmiita välineellistämään kolmannen osapuolen, eli poliittisesti päätöksiin suoraan vaikuttamattoman yksilön¹ tai tahon, aiheuttaakseen painetta varsinaisille päättäjille. Erona kuitenkin on väkivallan käytön määrä. Terroristit ovat valmiita tappamaan, kun taas valtaosa radikaaleista liikkeistä ei ylitä tätä moraalista rajaa, vaan kohdistavat väkivaltansa ainoastaan materiaaliseen tuhoon, yksityiseen elinkeinoon tai omaisuuteen. Toisena erona voidaan pitää sitä, että yhden asian liikkeet kohdistavat väkivaltansa tahoihin, jotka ovat ainakin jollain tavoin tekemisissä vastustettavan asian kanssa, kuten turkistarhaajiin tai abortteja tekeviin lääkäreihin. Vaikka myös terroristit näkevät yleensä yhteyden uhriensa ja vaatimustensa välillä, he iskevät kuitenkin myös täysin sivullisiin kansalaisiin, joiden kosketus terroristien ajamaan asiaan on monesti ennemminkin symbolinen kuin konkreettinen.

¹ Tällaisten liikkeiden ideologiaan sisältyy yleensä ns. ruohonjuuritason vastuu, jolla myös oikeutetaan toiminnan kohdistaminen yksilöihin, jotka eivät omalla kohdallaan toteuta liikkeen kannattamaa elintapaa. Jokainen yksilö on siis vastuullinen kokonaisuudesta silloin kun itse osallistuu ”korrellaan keon kasvattamiseen”, eikä ole tällöin sen syytömmämpi kuin päätöksistä vastaava poliitikko.

Terrorismiin sisältyvä uhrien välineellistäminen aiheuttaa myös sen, että menetelmä vaikuttaa myös muihin kuin varsinaisiin toiminnan ja vaatimusten kohteisiin. Tätä kautta terroristit aiheuttavat koko joukon ulkoisvaikutuksia, eli varsinaisen tarkoitettujen toiminnan kohteen lisäksi muissa kohteissa tapahtuvia vaikutuksia. Käytännössä näitä muita kohteita ovat iskun samaa yleisö, yhteiskunnalliset liikkeet, media², sekä teon kohteesta riippuen myös monet taloussektorin toimijat, kuten usein esimerkiksi lentoyhtiöt ja julkisen liikenteen yrittäjät. Jotkin näistä saattavat olla terroristien toisarvoisia kohteita, eli varsinaisen kohteen ohessa samalla vaivalla saatua ”lisäarvoa”, mutta osa terroritekojen vaikutuksista on kiistatta tahatonta. Nämä ulkoisvaikutukset voivat monessa tapauksessa tehdä terroritekojen lopullisista seurauksista sen kohteena olleessa yhteiskunnassa varsin arvaamattomia, sillä monella terrorismiin reagoivalla taholla voi olla painostuskeinoja poliittisten päättäjien suhteen, tai muuten merkittävää valtaa. Esimerkiksi median tapa reagoida on erittäin ratkaiseva, sillä se on monessa tilanteessa tärkein julkiseen mielipiteeseen vaikuttaja. Iskun kohteena olleelle yhteiskunnalle luotettavan tiedon saaminen iskusta ja siihen johtaneista syistä on kriisin hetkellä keskeistä pohdittaessa sopivia keinoja iskuun reagoimiseen (vrt. Saari 2002, 50). Lisäksi juuri julkisuus on terroristeille elintärkeää, eikä ole yhdentekevää, miten terrori-isku uutisoidaan ja tulkitaan, saati missä valossa terroristit esitetään.

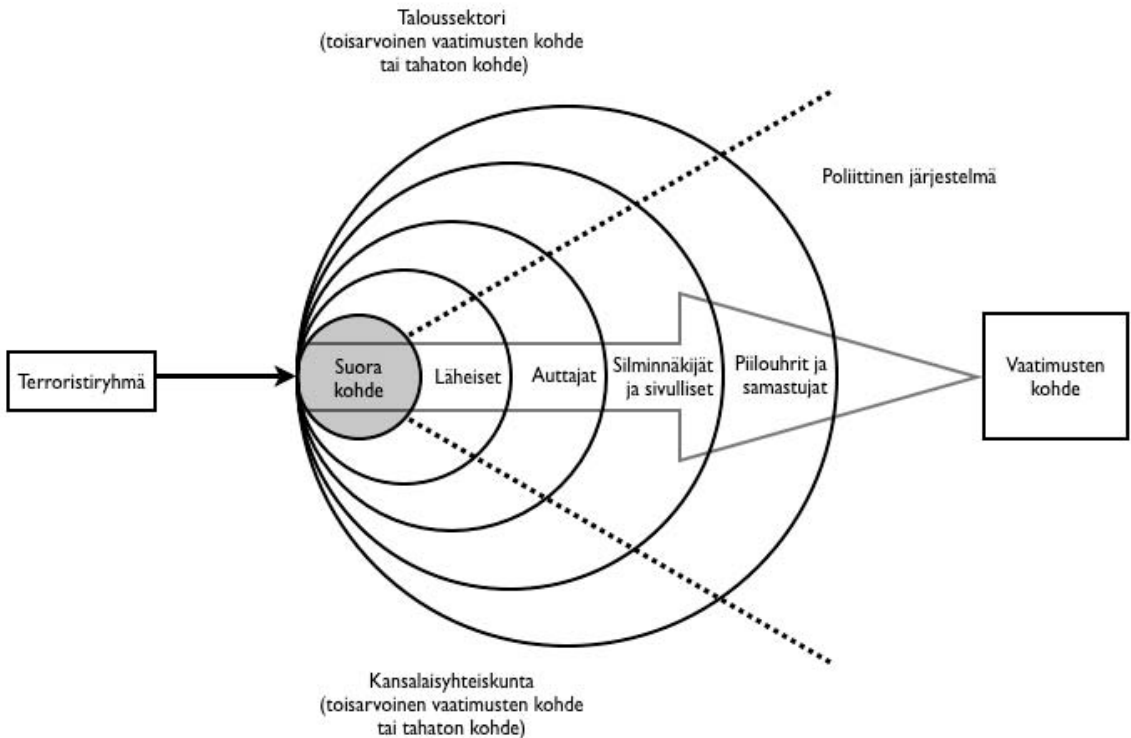
Miten terrorismi vaikuttaa?

Pohdittaessa terrorismin syiden ja seurausten välisiä suhteita on tarkasteltava myös vaikutusvallan logiikkaa. Kun aikaisemmin kuvailtiin sitä, miten terrorismi toimii, on toiminnan oletettu vaikutus otettava nyt suurennuslasin alle. Vaikuttavatko ter-

roristit poliittisiin päätöksiin? Onko terroristeilla valtaa, ja jos on, niin keihin?

Mikä tulee valtakäsitteeseen ja vallankäyttöön, on se tässä ymmärretty hieman soveltaen Latourin vallankäytön jatkamisen mallia (Latour 1986), jota on monesti käytetty verkostojen tutkimuksessa. Mallin mukaan vallankäytön onnistuminen on täysin kiinni sen kohteeksi joutuvista ihmisistä. Kun kohde saa tehtävän tai toimintaan pakottavan impulssin, sen kanssa toimiminen on aina täysin kohteen itsensä käsissä. Kohteena olevat ihmiset voivat joko siirtää impulssin sellaisenaan eteenpäin, muokata sitä, tai pysäyttää sen etenemisen. Näin vallankäytön voima etenee ketjuuntuen ja uudelleen muovautuen ihmiseltä toiselle muodostaen ainutlaatuisen ketjumaisen vallankäytön rakenteen. Tämä ketju muodostuu siis aktiivisista toimijoista, jotka muokkaavat kohdalleen tullutta impulssia omien kykyjensä ja tarpeidensa mukaan, sekä passiivisemmista toimijoista, joiden rooliksi jää impulssin siirtäminen sellaisenaan eteenpäin. Jos alkuperäinen impulssi muuttaa ketjuuntuessaan merkitystään, ei enää voida puhua myöskään alkuperäisen impulssin antajan vallasta. Dahlin (1969, 80) valtakäsityksen mukaan valta tarkoittaa vallankäyttäjän (A) kykyä sada vallankäytön kohde eli vallanalainen (B) toimimaan A:n haluamalla tavalla B:n mahdollisesta vastustuksesta huolimatta. Sikäli kun terrorismin vaatimusten kohde, jota voimme verrata tässä Dahlin vallankäytön kohteeseen, ei toimi terroristien haluamalla tavalla, ei terroristeilla siis ole valtaa kohteeseensa. Näin ollen terroriteko supistuu valtaimpulssiksi, jonka lopullinen merkitys ja vaikutus riippuvat siitä, miten tämä impulssi elää ketjuuntuessaan vaikuttajalta toiselle. On huomioitava, että ketjuuntumisen logiikan mukainen valtaimpulssin eteneminen lähtee teon hetkellä useassa paikassa samanaikaisesti, eli varsinaisten kohteiden lisäksi myös monet muut tahot reagoivat iskuun. Reaktio noudattelee verkostojen logiikkaa, mutta terrori-isku voi saada aikaan myös sellaisia verkostoja ja toimijoita, jotka ovat kokonaan uusia. Normaalisti aktiiviset verkostot voivat puolestaan olla reagoimatta iskuun kokonaan, tai ne voivat reagoida siihen laimeasti. Yllättävä uhrikokemus siis monesti aiheuttaa sosiaalisen identiteetin muutoksen, ja uusia verkostoja syntyy tämän kokemuksen perusteella varsin nopeasti. Tämä nähtiin mm. Madridin pommi-iskun yhteydessä, jolloin syntyi odottamatta ns. *flash-mob* -mielenosoituksia ympäri maata saman-

² Median rooli suhteessa terrorismiin on problemaattinen monestakin syystä. Se voidaan mieltää yhtäläillä terroristien välineeksi kuin iskun suora kohdekin, sillä toimiihan media monesti terroristien viestin välittäjänä. Varsin usein media on myös ollut itse tekojen suora kohde, sillä ei ole harvinaista että pommi-iskuja on tehty toimituksiin, tai että toimittajia ja reporttereita on kaapattu. Lienee kuitenkin tavanomaisinta, että media toimii toisarvoisena kohteena, eikä se luonteensa mukaisesti ole myöskään varsinaisten vaatimusten kohde, vaikka sitä joskus kiristettäisiinkin toimimaan terroristien haluamalla tavalla, sillä silloinkin se toimii ainoastaan viestin ja varsinaisten vaatimusten välittäjänä.

Kuvio 1. Terrorismin toimintalogiikka ja toiminnan eri kohteet.

aikaisesti kun hallitus näytti ainakin ulospäin varsin passiiviselta (mm. Sinkkonen 2005). Terroriteon kokonaisvaikutukset kumuloituvat siis eri ketjujen yhteisvaikutusten seurauksena, ja muodostavat ainutlaatuisen, iskun hetkellä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja rakenteisiin sidoksissa olevan verkoston.

Perustana terroriteon aktivoiman verkoston syntymiselle ovat teon materiaallinen kohde ja sen aiheuttamat suorat ja epäsuorat uhrit sekä niiden merkitys yhteiskunnallisissa rakenteissa ja symboliikassa. Uhrit voidaan jakaa laajemmassa mielessä viiteen eri ryhmään suhteessa heidän osallisuuteensa katastrofiin (vrt. Saari 2003, 35–39): (1) tapahtumissa mukana olleet; (2) mukana olleiden läheiset; (3) pelastushenkilöstö ja vapaaehtoiset auttajat; (4) silminnäkijät ja sivulliset ja (5) piilouhrit ja samastajat, eli ihmiset, jotka olisivat voineet olla tapahtumapaikalla, tai jotka samastuvat muuten uhreihin heidän edustamansa symboliikan vuoksi. Uhrit voivat edustaa konkreettisesti tai symbolisesti myös tiettyä yhteiskunnan osa-aluetta, kuten poliittista järjestelmää, kansalaisyhteis-

kuntaa tai talussektoria. He voivat myös uhrikemuksensa myötä luoda varsin nopeasti täysin uusia sosiaalisia ja poliittisia verkostoja joko suoran toiminnan kautta tai motivoimalla muita toimimaan. Siten on myös varsin todennäköistä, että näiden verkostojen kautta pyritään vaikuttamaan terroriteon saamiin seurauksiin.

Esimerkkejä syistä ja seurauksista

Pohdittaessa syiden ja seurausten välisiä suhteita monesti oletetaan näiden kahden tekijän olevan jonkinlaisessa tasapainossa: jos on olemassa syy, sille on myös seuraus ja päinvastoin. Yhteys syiden ja seurausten välillä nähdään kausaalisena. Syy-seuraus -yhteyksien tarkempi hahmottaminen on kuitenkin monimutkaista, koska asioihin vaikuttavia tekijöitä on paljon, ja kukin vaikutussuhde on ainutlaatuinen. Usein päädytään helppoihin analogisiin johtopäätöksiin, kuten ”Espanja osallistui Irakin sotaan, mistä seurasi, että islamistiterroristit räjäyttivät neljä lähiöjuna Madridissa”, tai vastaavasti ”Tanskassa loukattiin julkisesti profeetta Mo-

hammedia, minkä vuoksi Indonesiassa, Syyriassa, Libanonissa ja Iranissa poltettiin Tanskan suurlähetystö”. Vaikuttaa selvältä, että yksi asia johtaa toiseen, sillä todennäköisesti Espanjassa ei olisi juuri sillä hetkellä tehty sellaista iskuja kuin tehtiin, jos maa ei olisi ollut mukana Yhdysvaltain johtamassa sotakoalitiiossa. Myös Tanskan suurlähetystöt olisivat mitä suuremmalla todennäköisyydellä säästyneet tuhopoltolta, jos Jyllands-Postenissa ei olisi julkaistu surullisen kuuluisia pilapiirroksia. Tällaisissa johtopäätöksissä on kuitenkin monia heikkoja kohtia. Niistä ei voida tehdä sääntöjä, kuten ”jos osallistut Irakin sotaan, islamistiterroristit räjäyttävät pääkaupungissasi lähiöjunan”, tai ”jos teet pilapiirroksen profeetta Mohammedista, maasi suurlähetystö poltetaan jossain päin maailmaa” – ainakaan toistaiseksi kaikkia Irakin sotaan julkisesti osallistunutta 48 maata ei ole rankaistu terrori-iskulla, eikä kaikilla profeetta Mohammedin loukkauksilla³ ole ollut samanlaisia seurauksia kuin Tanskassa. Valtaosa tällaisista selityksistä esittääkin tapahtuneen yksinkertaisena ja näennäisesti väistämättömänä syiden ja seurausten analogiana (nk. ”hindsight bias”, mm. Hawkins & Hastie 1990).

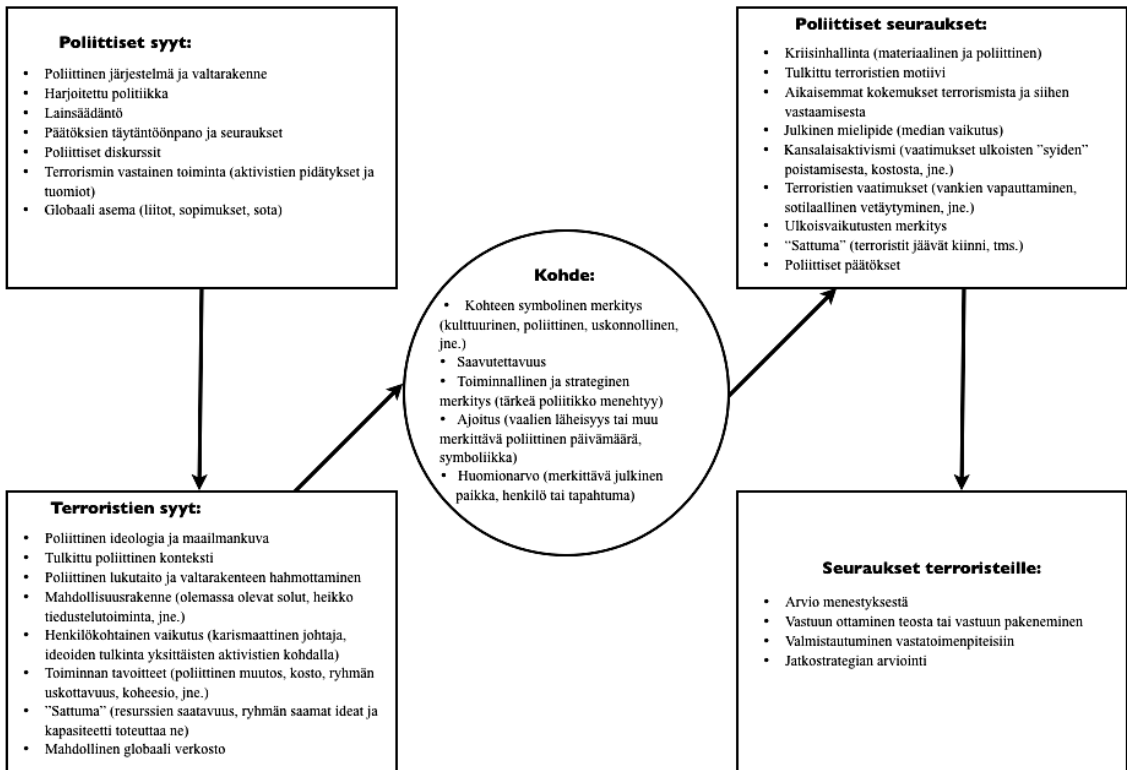
Miksi sitten terrorismin syyt ja seuraukset eivät ole tasapainossa keskenään, ja miksei niiden välillä ole aina selkeää yhteyttä? Onko kyseessä sattuma, todellisuuden asettamat rajoitukset, vai jokin muu tekijä? Kyseessä lienee vain yksi ns. epäsymmetrisen sodankäynnin ominaisuus. Koska jotain tiettyä valtiota, yhteiskuntaluokkaa, tai vaikkapa kaikkia länsimaita vastaan taistelee kourallinen aseistautuneita aktivisteja, ei voida olettaa, että heillä olisi resursseja toimia aina johdonmukaisesti kaikilla haluamillaan rintamilla. Näyttää myös siltä, että perinteisten tiukasti organisoituneiden terroristiorganisaatioiden rinnalle on syntynyt oma-aloitteisia ja omatoimisia ryhmiä, tai erittäin löyhästi johonkin kattojärjestöön kuuluvia itsenäisiä soluja, joiden suunnitelmat saattavat ulottua vain yhteen ainoaan terroritekoon. Näin on varsinkin silloin, kun terroriteon on tarkoitus olla samal-

³ Esimerkiksi Espanjassa, etenkin Alicanten ja Valencian seudulla, vietetään yhä monia maurien ”karkotusjuhlia”, joiden perinteet juontavat juurensa 1492 päättyneeseen *reconquista*:an, jolloin viimeiset maurit saatiin karkotettua niemimaalta. Niissä profeetta Mohammedia esittävää nukkea ensin hakataan kepeillä ja lopuksi se heitetään tuleen palamaan. Ainakin osa juhlista on saanut paikallisen muslimivähemmistön hyväksynnän.

la itsemurha. Kuitenkin on joitain asioita, jotka selvästi näyttävät vaikuttavan terrorismin olemassaoloon, ja erityisesti terroritekojen toteuttamiseen tietyn ajan ja paikan suhteen. Vastaavasti voidaan hahmottaa myös niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat lopulta terroriteon saamiin poliittisiin seurauksiin. Kuviossa 2 eritellään näitä tekijöitä puolin ja toisin.

Poliittisen järjestelmän sisällä olevat päätöksentekijät joutuvat ennen terrori-iskua toimimaan joko täysin terroristeista ja heidän suunnitelmistaan tietämättä tai tiedustelutietoihin tukeutuen. Sikäli kun tiedustelu- ja poliisitoimet eivät onnistu ehkäisemään terroristien toimintaa, pallo on, aikaisempaa pallopelivertausa käyttäen, tässä vaiheessa terroristeilla. Nämä peilaavat ja tulkitsevat poliittista kontekstia valitessaan strategiaansa. Erityisesti iskun kohteen, ajoituksen, paikan ja tavan valintaan koskeviin yksityiskohtaisempiin suunnitelmiin vaikuttavat monesti vaikeasti havaittavat ja jopa sattumanvaraiset seikat, kuten se, minkälaisia tuhovälineitä terroristeilla on saatavilla. Juuri tämä tekee terrorismin vastaisesta toiminnasta erityisen vaikeaa. Esimerkiksi Lontoossa 7. heinäkuuta 2005 tehdyn iskun kaltainen teko oli Iso-Britannian tiedustelupalvelun mielestä odotettavissa milloin hyvänsä. Todennäköisinä iskun toimeenpanijoina pidettiin maassa kasvaneita toisen tai kolmannen polven siirtolaisia, mutta sen tarkempaa tietoa ajan, paikan tai toteutustavan suhteen ei ollut (Ranstorp 2005, 1).

Tiedustelutiedot kootaan yleensä hyvin erilaisista ja usein epäluotettavista lähteistä, ja ne ovat hajanaisia. Tämänkaltaista tietoa on vaikea analysoida, minkä vuoksi yksittäisten analyytikkojen päätökset sen suhteen, mitä johtolankoja seurataan ja mitä ei, saattavat nousta keskeiseen asemaan. (Intelligence and Security Committee 2006, 6–7). Esimerkiksi islamististen ääriaineeksien ollessa tarkkailun alla jo pelkästään primaarien terroristiverkostojen rekrytointitapojen, -paikkojen ja niihin liittyvien henkilöiden seuraaminen vaatii valtavan määrän resursseja. Tiedustelun kohteina kun tulisi olla muun muassa moskeijoiden ympäristöt, yksityiset opiskeluryhmät, vankilat ja ns. kyberavaruudessa liikkuvat viestit, joiden avulla tuhannet hylkäävät nuoret voivat tutustua mm. al-Qaidan ideologiaan ja toimintaan. Tästä huolimatta odotukset tiedustelun suhteen ovat suuria. Esimerkiksi Lontoon pommi-iskun jälkipyykkiin kuului tutkinta turvallisuus- ja tiedustelupalvelujen ”vastuusta” te-

Kuvio 2. Terroritekoihin vaikuttavat syyt ja niiden seuraukset terroristien ja poliittisen järjestelmän näkökulmasta.

koihin, sillä ne eivät olleet epäilijöiden mukaan tehneet riittävän hyvin työtään. Vastaavasti myös Yhdysvalloissa keskustiedustelupalvelu CIA ja sitä vastaava espanjalainen CNI ovat joutuneet kritiikin kohteeksi maiden kärsimien terrori-iskujen jälkeen. Näyttää varsinaisille laiminlyönneille ei ainakaan Britannian tapauksessa löytynyt tutkinnan jälkeen. Tutkimuskomitea alleviivasi kuitenkin, että toisenlaisilla tutkimuspreferenssien valinnalla iskut olisivat kenties voineet olla ehkäistävässä (Intelligence and Security Committee 2006, 11–16). Tilanne kuvaa hyvin sitä mahdotonta vaatimusten ja odotusten painetta, jonka kanssa tiedustelu- ja turvallisuuspalvelut joutuvat toimimaan.

On kuitenkin muistettava, että pelkkä tunnettujen terrorismiin osallisten tekijöiden seuraaminen ei pelkästään riitä, sillä esimerkiksi al-Qaida näyttää muuntuneen nimensä mukaisesti "perustasta" ennemminkin edelläkävijäksi, jonka taistelua lukuksat ideologiansa puolesta jotakuinkin samansuuntaiset pienryhmät voivat ihannoita ja kopioida ilman minkäänlaisia kontakteja alkuperäisen jär-

jestön jäseniin. Iso-Britanniassa jopa noin 220 000 maan 1,6 miljoonasta muslimista kannattaa aatteellisesti al-Qaidaa, mikä on melkoinen haaste jopa yhdelle maailman tehokkaimmista tiedustelupalveluista (ICM:n tutkimus teoksessa Janstorp 2005, 5). Juuri tämä on vastaterrorismiin ja tiedusteluun liittyvä keskeinen ongelma: vaikka terrorismin syyt ja potentiaaliset toimijat ovat suhteellisen helposti osoitettavissa, tulevasta terroriteosta on huomattavasti vaikeampi saada tietoa, sillä lakien puitteissa iskua voidaan valmistella varsin pitkälle kenenkään kiinnittämättä huomiota epäilyttäviin toimiin. Terrorismin taustalla olevan ideologian kannattaminen ajatuksen tasolla ei vielä tee kenestäkään terroristia.

Madridin pommi-iskun keskeisimpänä syynä pidetään yleensä Espanjan osallisuutta Irakin sotaan. Jos tämä ulkopoliittinen päätös todella oli iskun todellinen syy, niin miksi juuri Espanja valittiin terrori-iskun kohteeksi eikä vaikkapa Costa Rica tai Salomon-saaret, jotka myös olivat Yhdysvaltain johtamassa "halukkaiden koalitiossa"? Vastaus

löytynee käytännön asettamista ehdoista ja muista taustatekijöistä. Vaikka isku Espanjassa tuli monelle kuin kirkkaalta taivaalta, islamistinen terrorismi oli jo muutaman vuosikymmenen ajan ollut hiljalleen ujuttautumassa Iberian niemimaalle ja Espanjan kansalaisia kohtaan oli jo isketty ulkomailta (Fontecha 2004). Ensimmäinen Espanjan maaperällä tapahtunut islamistien isku tapahtui 1985 Madridissa, mutta radikaalien islamistien levinneisyys maassa alkoi paljastua toden teolla vasta 2000-luvun alussa. Tällöin poliisitoimia islamisteja vastaan tehostettiin, pääosin syyskuun 11. päivän iskujen jälkimainingeissa, ja Madridin iskuun mennessä oli terrorismista epäiltyjä islamisteja pidätetty maassa jo noin sata. Islamistiterroristeilla oli siis ollut jo vuosia jatkunut turvapaikka Espanjassa, mikä mahdollisti mm. kansainvälisen toiminnan koordinoimisen, rahan ja väärrennettyjen dokumenttien välittämisen, sekä uusien aktivistien rekrytoimisen (Reinares 2004, 30). Vaikka pääosa pidätetyistä terroristeista kenties kohdisti pyhän sotansa Yhdysvaltoja kohtaan, oli vain ajan kysymys milloin länsimaihin kohdistuva viha purkautuisi kohteeseen, jossa terroristit jo majailivat. Näin etenkin Espanjassa, sillä historiallisesti maalla on erityinen merkitys islamisteille. Tietyissä yhteyksissä jopa myyttiseksi kadotetuksi paratiisiksi verrattu Al-Andalus, eli nykyinen Andalusia ja muut maurien hallussa vuosina 800–1492 olleet Iberian niemimaan alueet ovat joidenkin islamistien mielestä vääryydellä anastettuja, menetettyjä territorioita (Jordán 2004, 192–193; Reinares 2004, 38). Erityistä katkeruutta ammennetaan vielä siitä, että alueet vallattiin kristinuskon nimissä islaminuskoa vastaan, siis eräänlaisen ristiretken muodossa. On siis varsin todennäköistä, että islamistit kaipasivat vain jotain konkreettisempaa syytä toimiakseen Espanjaa vastaan. Osallisuus Irakin sotaan toimi kuin katalyyttina. Muitakin syitä olisi varmasti ennen pitkää löytynyt, sillä Casablancassa tehty terrori-isku espanjalaiseen ravintolaan toukokuussa 2003 antoi viitteitä siitä, että halua myös Espanjan vastaiseen toimintaan näyttää olleen. Tanskan pilapiirrosjupakka on oiva esimerkki siitä, miten tämänkaltainen fundamentalismi saattaa kelputtaa kuinka ”mitättömän” asian tahansa syyksi mobilisoida aktivisteja toimintaan.

Terroristien henkilökohtaisen vaikutuksen ja verkostoitumisen merkitystä Madridin iskujen toteutukseen puolestaan kuvaavat iskuun liittyvät tiedustelutiedot, joiden mukaan iskun taustalla ollut

Abu Dahdah -verkostoon kuulunut islamistiryhmä oli asunut Espanjassa varsin pitkään, ja tiesi vallan hyvin konservatiivisen hallituksen sitoutumisen Irakin sotaan aiheuttaneen kansassa erittäin paljon tyytymättömyyttä. He siis mitä todennäköisimmin laskelmoivat, että Madridin iskujen kaltainen teko saattaisi aiheuttaa yleisen tyytymättömyyden ylikiehumista, joten isku muutamia päiviä ennen vaaleja oli huolella valittu äänestyskäyttäytymiseen vaikuttamiseksi. On myös melko varmaa, että jonkinlainen kehoitus iskun toteutukseen tuli korkeammalta taholta, eli tässä tapauksessa Al-Qaidan Euroopan verkoston johtohahmoilta, sillä Espanja oli Al-Qaidan suorien uhkausten kohteena jo Bin Ladenin 7. lokakuuta 2001 julkaistussa videossa (mm. Olmeda 2005, 14). Ei kuitenkaan tiedetä, miten varsinainen idea Madridissa juuri ennen vaaleja toteutettavaan iskuun on syntynyt, tai kuka sen takana on alunperin ollut. Iskun toteuttaneella ryhmällä joka tapauksessa oli puheysteys sekä Al-Qaidaan että Marokon islamististen taistelijoiden ryhmän (*Groupement Islamiste de Combattants Marocains*, GICM) ja Libyan islamistisen taisteluryhmän Euroopassa oleviin jäseniin. On siis mahdollista, että idea on syntynyt itsenäisesti ryhmän sisällä ja että sille on haettu hyväksyntää ylempiltä verkoston auktoriteeteilta. Toisaalta se on yhtälailla voinut tulla myös ylempää, mutta ryhmälle on jätetty suhteellisen vapaat kädet iskun toteutuksen ajoituksen, kohteen ja metodin suhteen. (Jordán & Wesley 2006).

Terrori-iskun tapahtuessa pallo siirtyy iskun poliittiselle kohteelle, ja terroristien tarkoitus sekä syy-seurava logiikka menettävät merkityksensä sikäli kun niitä ei onnistuta riittävän hyvin ja kiistatta välittämään kohteelle. Isku aiheuttaa tietyn määrän materiaalista ja henkilöihin kohdistuvaa tuhoa, mutta sen poliittiset ja yhteiskunnalliset seuraukset riippuvat iskun kohteista vaikutusvallan ketjuutumisen seurauksena. Vaikka terroristeilla itsellään ei ole enää ole juurikaan vaikutusmahdollisuuksia, he saattavat osallistua vielä julkiseen keskusteluun median välityksellä. Harvinaisissa tapauksissa he voivat myös neuvotella suoraan poliittisten päättäjien kanssa. Monesti vuorovaikutuksen puute johtaa siihen, että poliitikot reagoivat kukin omien tulkintojensa ja vaikutelmiensa perusteella tietämättä tarkemmin, kuka itse asiassa on ollut iskun takana ja miksi. Tämä pätee etenkin sellaisessa tapauksessa, joissa kyseinen terrorismin muoto tai terroristiryhmä eivät ole ennestään tuttuja, tai jois-

sa useampi eri terroristiryhmittymä ottaa vastuun tehdystä iskusta samanaikaisesti. Esimerkiksi Madridin pommi-iskun jälkeisessä epävarmuudessa monet epäilivät ensin Espanjan poliittisen väkivallan näyttämöä aikaisemmin suvereenisti hallinnutta baskiterroristijärjestö *Euskadi ta Askatasuna* (ETA). Epäilyksen takia Baskimaassa jopa tapettiin iskun jälkeisenä lauantaina 13. maaliskuuta 2004 leipuri, joka kieltäytyi laittamasta terrorismin tuomitsevaa julistetta liikkeensä ikkunaan. Näin tuskin olisi tapahtunut, jos heti aluksi olisi ollut tiedossa, että iskun takana oli islamistinen terroristiryhmä.

Terrorismin seurauksista ainoastaan välittömät materiaaliset tuhot ja kuolonuhrien ja haavoittuneiden määrä ovat helposti määriteltävissä. Esimerkiksi Madridin pommi-iskussa maaliskuussa 2004 kuoli 191⁴ ihmistä ja sairaalahoitoa vaati 2062 junissa matkustanutta henkilöä. Näiden mieleen painuneiden ja usein toistettujen numeroiden lisäksi teon uhreiksi koki itsensä tuhansittain muita ihmisiä kuviossa 1 esitetyn luokituksen mukaisesti. Näin iskun uhrien kokonaismäärää voidaan vain arvioida. Terroristit saattoivat tekotavan, paikan ja ajoituksen valinnalla jossain määrin vaikuttaa siihen, kuinka paljon ja minkälaisia ihmisiä todennäköisesti oli uhrien joukossa⁵ sekä kuinka he mahdollisesti kuolisivat tai haavoittuisivat. Tämän perusteella he puolestaan voivat yrittää arvioida iskun mahdollisia välillisiä seuraamuksia. Terroriteon kohdistuessa tarkoituksellisesti tavallisiin kansalaisiin, sattumalla on paljon tekemistä sen kanssa, ketkä yksittäiset ihmiset ovat paikalla juuri iskun tapahtuessa⁶. Madridin iskun poliittiset seu-

raukset eivät kuitenkaan olleet enää terroristien määräysvallassa. Näin ollen väite siitä, että terroristit ”aiheuttivat” odotetun vaalikäyttäytymisen muutoksen muutama päivä myöhemmin pidetyissä parlamenttivaaleissa on pelkkä illuusio terroristien vallasta. Jokainen Espanjan äänestämään mennyt kansalainen merkitsi valintansa äänestyslippuun kuten aina ennenkin, eli itsenäisesti ja yksityisesti ilman että terroristit ”pitivät asetta heidän ohimolleen”, vaikka jotkut saattoivat niin kokeakin. He siis kukin kohdallaan pystyivät joko jatkamaan, muokkaamaan tai pysäyttämään terroriteon antaman impulssin vaikutusten etenemisen. Terroristit eivät myöskään olleet enää vaikuttamassa siihen, mitä silloinen pääministeri José María Aznar ja sisäministeri Ángel Acebes tiedottivat kansalle, miten oppositio suhtautui hallituksen tiedonvälitykseen, tai miten kansalaisyhteiskunnan tasolla ihmiset osoittivat mieltään kriisin hetkellä. Nämä sisäpoliittiset tekijät ja tapahtumaketjujen tulkinta kuitenkin lienevät niitä ratkaisevia äänestyshetkellä vaikuttaneita tekijöitä (mm. Michavila 2005; Olmeda 2005; Sinkkonen 2005), jotka yhdistyivät iskun aiheuttamaan emotionaalisen ahdistuksen myötä syntyneeseen tarpeeseen kyseenalaistaa tuttu tapa äänestää (Marcus 2002, 99–117). Toisin sanoen se miten terroriteko merkityksellistetään ja miten siihen reagoidaan yhteiskunnan eri sektoreilla on seurausten kannalta oleellisempia kuin teon aiheuttamat fyysiset vahingot ja ihmishenkien menetykset. Tämän takia hyvin pienikin terroriteko voi saada valtavia poliittisia seurauksia, jos se tehdään sellaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, joka on sille erityisen herkkä tai jossa ei olla valmistauduttu millään tavoin terrorismin mahdollisuuteen. Poliittisten syiden motivoima itsemurhapommi suomalaisessa pikaruokalassa aiheuttaisi melko varmasti enemmän poliittista liikehdintää kuin vaikkapa Israelissa, joka on vuosikymmeniä jatkuneen terrorismin aikana varautunut poliittisesti ja henkisesti tällaiseen tapahtumaan eri tavoin kuin rauhallisista oloista nauttinut Suomi⁷.

⁴ Julkisuudessa esiintyy monesti luku 192, mutta tähän on laskettu mukaan poliisi, joka menehtyi myöhemmin terroristien pidätyksen yhteydessä tapahtuneessa räjähdyksessä Madridin Leganesissa 3. huhtikuuta 2004.

⁵ Madridin junaiskuissa junat olivat tulossa esikaupunkialueilta, jotka olivat suosittuja työläisten ja siirtolaisten keskuudessa. Tähän vedoten vasemmistolainen ETA perusteli, ettei olisi voinut toteuttaa iskua. *ABC* 12.3.2004. Perustelu oli tosin epäilyttävä, sillä edellisenä jouluaattona ETA jäi kiinni yrittäessään iskeä keskustassa olevalle Chamartin juna-asemalle. Vaikka tämä asema sijaitseekin Madridin liikemaailman ja hallinnollisten rakennusten lähetyvillä, sitä kautta kulkevat myös tismalleen samat junat, kuin mihin terroristit iskivät maaliskuussa.

⁶ Tähän ”sattuman” vaikutukseen perustuu myös terroristien moraalisen vastuun välttäminen. He selittävät itselleen, että uhrit olivat paikalla sattumalta, ja kuolivat näin sattuman vaikutuksesta, eivätkä niinkään terroristien toi-

minnan suorana seurauksena (ks. esim. Zulaika & Douglass 1996, 138–143).

⁷ Vuonna 2002 Petri Gerdin räjäyttämä pommi Vantaalaisessa ostoskeskuksessa ei ollut poliittisesti motivoitu tai ainakaan mihinkään sellaiseen viittaavaa erityistä symboliikkaa ei teolla ollut, joten teko ei aiheuttanut vastaavaa painetta poliittisille päättäjille kuin jonkin terroristiryhmän teko aiheuttaisi.

Kohteen valinta

Terroristit pitävät monesti itseään sotilaina tai vapaustaistelijoina, jotka ovat sodassa valitsemaansa vihollista vastaan. Kuitenkaan he eivät toimi strategisesti lainkaan samalla tavoin kuin sotilaat. Siinä missä sotavoimien strategia keskittyy vastustajan sotastrategisesti tärkeisiin kohteisiin, terroristit eivät käy tasavertaista kamppailua vastustajansa kanssa. Yksi syy tähän on eittämättä terroristisodan epäsymmetrinen luonne. Terroristien voimavarat eivät yksinkertaisesti riitä ns. konventionaaliseen sodankäyntiin, jossa voimakkaampi ja strategisesti etevämpi osapuoli voittaa. Niinpä terroristeilla on aivan omanlaisensa toimintastrategia, mikä näkyy erityisesti toiminnan kohteen valinnassa. Sodassa taisteleva sotilas valitsee uhrinsa punnitsemalla kässillä olevien strategioiden relevanssia, kohteen tärkeyttä ja toiminnan hyötysuhdetta, eli sitä mitä sotilas teollaan voi saavuttaa ja mitä vastustaja samalla menettää (Grossman 1995, 171–176). Voidaan olettaa, että terroristit laskelmoivat vastaavalla tavalla kohteensa suhteen, mutta resurssiensa rajallisuuden vuoksi he joutuvat yleensä keskittämään voimansa materiaalisesti tai operationaalisesti merkittävien strategisten kohteiden sijaan symbolisiin merkitseviin kohteisiin, joihin on helpompi iskeä. Toisin kuin sotilaat, terroristit eivät yleensä valitse sellaisia kohteita, jotka heikentävät vastustajan operatiivista toimintakykyä, vaan sellaisia, joiden uskotaan vaikuttavan siihen psykologisen reaktion kautta edellä esitetyn kaavion logiikan mukaisesti⁸. Terroristit siis uskovat kykenevänsä voittamaan materiaalisesti ylivoimaisen vastustajansa ”henkisellä ylivoimalla”.

Monesti terrorismina pidetään yksinkertaisesti sotatoimia siviilejä kohtaan. Vaikka terroristit usein iskevätkin suoraan siviilikohteisiin, niin tämä ei kuitenkaan ole riittävä määritelmä terrorismille, sillä termillä ”siviili” voi olla monia merkityksiä. Voidaanko esimerkiksi iskua sellaiseen baariin, jonka asiakunta on pääasiassa vapaa-aikaansa viettäviä sotilaita, pitää konventionaalisen sotatoime-

na terrori-iskun sijasta? Entä miten on poliisien, turvatoimista vastaavan henkilöstön, tai poliitikkojen ja virkamiesten laita? Perinteisessä sodankäynnissä sotilaat ainakin periaatteessa erottaa univormusta, kun taas muut ovat määritelmällisesti siviileitä. Nykyaikaisessa terroristisodassa rajanveto siviilien ja taistelijoiden välillä on kuitenkin mutkikkaampaa. Vaikka terroristit pitävätkin yleensä itseään satureina, he eivät kanna sotilaille tyypillisiä symboleja, vaan pyrkivät sulautumaan siviiliväestöön. Samalla he kuitenkin oikeuttavat täysin siviilisten tappamisen sillä verukkeella, että ”kaikki kansalaiset ovat vastuussa edustajiensa teoista”⁹, ja siten heitä vastaan toimiminen on oikeutettua.

Viholliskuvan äärimmäisimmässä muodoissa kukaan ei jää yleistyksen ulkopuolelle. Tämä pätee myös lapsiin, jotka eivät takuulla ole vielä osallistuneet millään tavoin maansa politiikkaan, ja joita ei siksi voi pitää vastuullisina maansa poliitikasta edustuksellisisa poliittisissa järjestelmissä. Vaikka monet terroristeista kenties pitävätkin lapsia valittavina sijaiskärsijöinä, esimerkiksi Beslanin kouluisku vuonna 2004 oli tarkoituksellisesti suunnattu juuri lapsiin. Viestinä saattoi olla olla lapsien edustama symboliikka, jonka mukaan Tsetsenian tilanteessa kukaan ei ole ”viaton”. Siihen saattoi liittyä myös kosto, sillä Tsetsenian sodan uhrien joukossa on ollut tuhansia lapsia.

Beslanin isku oli eräs esimerkki siitä, miten terrorismin symboliikka voi kytkeytyä muuhunkin kuin kansallisuuteen tai uskuntoon. Symboliikan keskeisimpänä tarkoituksena on aiheuttaa psykologisten vaikutusten leviäminen suoraa kohdetta laajempaan yleisöön, joten sen tulee olla helposti ymmärrettävissä. Esimerkiksi syyskuun 11. päivän iskut Yhdysvalloissa oli suunniteltu täyttämään sekä strategiset että symboliset terrorismin vaatimukset. Siinä missä Pentagon ja Valkoinen talo edustivat strategista kohdetta jopa sodankäynnin konventionaalisisa mielessä, kaksoistorneihin liitettiin erityistä terrorismille tyypillistä symboliikkaa, koska ne olivat näkyvin ja samalla huomionarvo-

⁸ Terrorismi on monesti osana ryhmän tai liikkeen laajempaa strategiakombinaatiota, jossa voi yhdistyä vaikkapa sotilaskohteisiin suunnattu sissisota ja konventionaalinen poliittinen toiminta. Sikäli kun terrorismi kuitenkin on em. määritelmän mukainen poliittinen keino, on terroristi tässä yhteydessä henkilö joka käyttää tätä keinoa. Eli vaikka saman liikkeen toimintastrategiaan voi kuulua muitakin keinoja, tarkastellaan tässä vain terrorismiin liittyviä piirteitä.

⁹ Vrt. mm. Osama Bin Ladenin julistus Amerikan vastuusta kansakuntana Afganistanin pommituksista (Al-Yazira 7. lokakuuta 2001, myös lainattu teoksessa Jordán 2004, 65). Tämä logiikka on terroristien itsensä näkökulmasta koherentti, tosin se osoittaa kyvyttömyyttä nähdä asioita muusta kuin omasta lähtökohdastaan. Sikäli kun he itse ovat yhtä aikaa ”siviileitä” ja ”taistelijoita”, on loogista että myös muut siviilit nähdään vastaavalla tavalla kaksikasvoisina.

sin elementti amerikkalaisen markkinatalouden sydämessä ja New Yorkin kaupungin profiilissa. Täysin merkityksetöntä, joskin todennäköisesti lähinnä psykoanalyyysiin perehtyneen älymystön havaitsemaa, ei myöskään liene ollut iskun nöyryyttävä ”kastaation” symboliikka, joka liittyi maan korkeimpien rakennusten tuhoamiseen. Kuitenkin terroristien näkökulmasta tornien symboliikan ohella keskeisenä tekijänä on niiden valinnan suhteen ollut niiden saavutettavuus, eli suuri koko ja näkyvyys lentokoneella niitä kohti suunnattaessa. Jos kyseiset rakennukset olisivat hukkuneet muiden rakennusten joukkoon, olisivat terroristit kenties joutuneet harkitsemaan toista kohdetta, tai toista iskutapaa. Mikä taas tulee sivullisten surmaamiseen, sisältää se yleensä kansalaisuuteen liittyvää symboliikkaa. Esimerkiksi kun Madridin lähiöjunissa räjähti kymmenkunta pommia, pääministeri José María Aznar totesi heti, että ”monta ihmishenkeä on tapettu ainoastaan sen tosiasian takia, että he olivat espanjalaisia”¹⁰ (mm. *ABC* 12.3.2004). Uhrien joukossa oli tosin myös 50 muun maan kansalaista. Voidaankin kysyä, oliko tämä 26 prosentoin osuus kuolonuhreista vain ns. kolateraalinen vahinko, jonka edustamasta symboliikasta ei tarvitse välittää?

Ongelmia syiden ja seurausten tulkinnoissa

Terrorismin tulkinnoissa todelliset ja kuvitellut syyt, symboliikka ja todellisuus ovat sekoittuneet toisiinsa kohtalokkaalla tavalla. Nämä vääristymät ovat tyypillisiä niin terroristien omissa kuin muidenkin diskursseissa. Osa vääristymistä on poliittisista tarkoituksiperistä johtuvaa tahallista yritystä vaikuttaa diskurssien kautta todellisuuteen, mutta osa perustuu varmasti myös tahattomiin havaintovirheisiin tai alitajuiseen tiedon valikointiin.

Kenties äärimmäisin esimerkki tällaisista syyseuraussuhteiden tulkinnan vääristymistä ovat ns. salaliittoteoriat. Ne ovat yleisiä, sillä attentaattien saama laaja median huomio on johtanut varsin värikkääseen todellisen ja valheellisen tiedon julkaisemiseen eri foorumeilla. Eri lähteistä kerättyä tietoa yhdistelemällä voidaan tehdä lopulta sellaisia tulkintoja tapahtumien kulusta ja taustatekijöistä, kuin oma maailmankuva edellyttää. Kun vielä valtaosalla tiedon vastaanottajista ei ole henkilöko-

taista kosketusta tapahtumiin, sekoittuvat fakta ja fiktio entistä helpommin. Esimerkiksi syyskuun 11. päivän iskuihin liittyy tarinoita, joiden mukaan iskujen takana eivät olleetkaan islamistiterroristit, vaan Israelin tiedustelupalvelu Mossad tai Yhdysvallat itse. Pian iskujen jälkeen esimerkiksi Al-Yazira uutisoi, että rakennuksissa ei ollut iskun hetkellä yhtään juutalaista, millä kylvettiin epäluuloa arabimaailman suosituinta syntipukkia, Israelia, kohtaan. Vaikka tieto oli helppo osoittaa vääräksi, Al-Yazira ei koskaan korjannut virhettään. Vastaavasti myös Mohammed Attaa on väitetty Mossadin agentiksi, ja monenkirjavat asiantuntijat ovat erinäisin teknologisin perustein yrittäneet viertää syytä amerikkalaisten itsensä niskoille selittämällä, etteivät kaksoistornit voineet sortua pelkän lentokoneen törmäyksen voimasta, vaan apuna on täytynyt käyttää räjähteitä. On myös väitetty, että lentokoneita ei olisi käytetty lainkaan. Näin on väittänyt mm. ranskalainen toimittaja Thierry Meyssan vain puoli vuotta iskujen jälkeen julkaisussaan bestsellerissään *L'Effroyable imposture*. Sittemmin Meyssan on ollut suosittu kutsuvieras lukuisissa arabimaissa, mikä osaltaan osoittaa sen tarpeen, mikä tällaisille teorioille on olemassa. (Jordán 2004, 82–84).

Miksi sitten salaliittoteorioiden kaltaisia tarinoita tai niitä huomattavasti lievempiä tulkintojen vääristymiä syntyy, ja mihin niiden kysynnän taustalla oleva tarve perustuu? Yksi selitys löytyy soveltamalla psykoanalyttista tutkimusotetta tähän politiikkaan vahvasti vaikuttavaan ilmiöön. Vamik Volkan on tutkinut ryhmien toimintaa ja taantumista kriisiaikoina soveltamalla psykoanalyysia johtajuuden ja ryhmäidentiteettien väliseen vuorovaikutukseen (Volkan 2004). Volkanin mukaan kriisit ja ryhmien traumaattiset kokemukset voivat aiheuttaa yksilöiden turvautumista ryhmäidentiteettiin henkilökohtaista identiteettiä ja yksityistä rationalisointia enemmän, jolloin ryhmäidentiteettiä ylläpitävät seikat, jotka voivat yhtä hyvin olla todellisia tai kuviteltuja, nousevat keskeiseen rooliin. Prosessiin liittyviä tekijöitä ovat ryhmän (Volkan 2004, 37): (1) yhteiseksi koetut ja myönteisiä tunteita herättävät konkreettiset kokemukset ja seikat; (2) jaetut ”hyvät” identifikaatiot; (3) ”pahojen” ominaisuuksien liittäminen osaksi toisia; (4) johtajan sisäisen maailman omaksuminen; (5) valitut historialliset menestystarinat; (6) valitut historialliset traumat ja (7) itsenäisten symbolien muodostaminen. Volkan pitää johtajan roolia prosessin seura-

¹⁰ ”Han matado a muchas personas por el mero hecho de ser españoles.”

usten kannalta keskeisenä, sillä tämä voi yhtäläillä rakentavasti pyrkiä pitämään ryhmäidentiteettiin liittyvän maailmankuvan todelliset ja kuvitellut osat erossa toisistaan. Johtaja voi myös pyrkiä käyttämään tätä sekoitusta hyväkseen omien valta-yrkimystensä kantavana voimana aina tuhoisalle sodan ja väkivallan tielle asti (Volkan 2004, 215–230). Vastaavasti johtaja voi myös tässä prosessissa suhteellisen helposti projisoida omia uskomuksiaan ja mielipiteitään vastaanottavaiseen yleisöön. Hyvä esimerkki siitä, miten monenlaisia asioita lopulta voidaan merkityksellistää ja miten johtajuus toimii tässä prosessissa, on taannoinen Tanskan pilapiirroslupakka. Mellakoinnin ja terroriteoilla uhkailun taustalla monissa maissa olivat Volkanin nimitystä käyttäen tuhoavat johtajat (ibid.), jotka legitimoivat agitaation myötä omaa valtaansa tilanteessa, jossa he kokivat olevansa uhattuina länsimaisiksi luokittelemiensä vaikutusten edessä. On hyvä kysymys, olisivatko esimerkiksi pilapiirroset Muhammedista aiheuttaneet samanlaista kohua, jos Tanskan Islamilaisen uskon yhteisön delegaatio ei olisi tehnyt Lähi-idän kiertuettaan uskonnollisten johtajien luokse päästäkseen sopuun toimista Tanskaa vastaan (Holm 2006, 2). Entä mitä olisi tapahtunut, jos nämä johtajat olisivat päättäneet sovun ja yhteiselon nimissä reagoida maltillisesti, tai hakea yhteistyöhön pohjautuvaa rakentavaa ratkaisua Tanskassa nousussa oleviin etnisiin ennakkoluuloihin, jotka lienevät olleen alun perin koko polemiikin taustalla? Mikä taas tulee todellisuuden ja fiktion sekoittamiseen, on huomioitava että historialliset menestystarinat ja traumat todellakin valitaan siten kuin ryhmäidentiteetin kannalta on parasta. Tällöin huonosti identiteettiin sopivat tarinat ja tapahtumat jätetään automaattisesti huomiotta. Samalla myös syiden ja seurausten logiikasta tulee enemmänkin sekoitus todellisuutta ja fantasiaa, kuin todellisiin kausaalisuuksiin perustuvaa puolueetonta analysointia. Terrorismin yhteydessä tämä saattaa olla hyvin vaarallista; äärimmillään se tarkoittaa sitä, että terroristiryhmän *raison d'être* perustuu valheisiin, harhaluuloihin ja kuvitelmiin tämän- ja tuonpuoleisesta elämästä. Mikä olisikaan vaikeammin ennakoitava vastustaja kuin sellainen, jonka maailma on niin erilainen, että kaikista perustavimmistakaan pelisäännöistä ei ole yhteisymmärrystä?

Yksi terrorin kohteina olevien yhteiskuntien keskeinen ongelma perustuu jo hieman esillä olleiden tiedustelu- ja turvallisuuspalveluiden ongel-

miin terrorismin vastaisessa taistelussa. Tarkkaa ja aitoa tietoa terroristiryhmistä on viime kädessä hyvin vaikea saada primäärilähteistä itsestään, sillä terroristiryhmittymät ovat yhä useammin erittäin pieniä ja sulkeutuneita soluja, mikä tarkoittaa, että soluttautuminen on erittäin vaikeaa, ja maksettu sisäpiiritiedon saaminen on harvinaista (Shulsky & Schmitt 2002, 19). Viime vuosina vahvasti levinnyt Al-Qaidan kaltainen vallankumousaate on lisäksi mahdollistanut sen, että kuka tahansa aatetta kannattava yksilö tai pienryhmä voi missä tahansa käydä terrorin tielle itsenäisesti ja vain yhtä terroritekoa tavoitellen. Tämä tarkoittaa sitä, että jo pelkkä riskiryhmään kuuluvien aktivistien nimeäminen on äärimmäisen hankalaa, puhumattakaan siitä että sellaisten muodostamaan ”villiin soluun” voitaisiin soluttautua. Suuri osa analyyseistä tehdäänkin puutteellisen, epäluotettavan tai toisenkäden tiedon perusteella. Tyypillisiä tiedustelulle sattuvia virheitä ovat mm. taipumus päätyä vallitsevan mielipiteen mukaisiin päätelmiin, eri tiedustelupalvelujen välisen yhteistyön toimimattomuudesta johtuvat puutteet, liika luottaminen hyviksi havaittuihin lähteisiin ja toimiminen uusissa tilanteissa kuten aikaisemmin tutuissa tilanteissa on toimittu (Shulsky & Schmitt 2002, 64–69). Nämä ovat luonnollisesti monille muillekin organisaatioille tyypillisiä heikkoja kohtia, mutta kun kyseessä on terroritekojen ennakointi, virheiden seurauksena voi olla ihmishenkien menetyksiä. Valitettavasti vaikuttaa siltä, että ainakin tähän asti terroristien on ollut helpompaa muuttaa ja sopeuttaa toimintaansa, kun taas tiedustelu- ja turvallisuuspalvelut ovat joutuneet tulemaan organisatorisista ja byrokraattisista rakenteistaan johtuen jälkijunassa.

Terroritekojen kohteena olevissa yhteiskunnissa ja kansainvälisissä yhteyksissä vallitsevassa terrorismidiskurssissa terrorismin saama merkitys näyttelee myös tärkeää roolia siinä, miten terrorismin syitä ja seurauksia tulkitaan. Varsin usein diskursit julkisessa mediassa ovat käytännössä tapahtumien jälkeistä viisastelua ja syyllisten hakemista, jossa tapahtumia käsitellään aivan erilaisessa valossa kuin terroritekojen ennakointiin pyrkivät tahot voivat käsitellä. Tämä on sinänsä normaalia, sillä ihmisillä on taipumus järkeistää menneet tapahtumat tietynlaisiksi itsestäänselvyyksiksi tai välttämättömyyksiksi, vaikka ennen tapahtumia harvat asiantuntijatkaan usein kykenivät ennustamaan tulevaa (Hawkins & Hastie 1990, 311–327). Tämä ilmiö on varsin selkeästi havaittavissa eten-

kin länsimaisiin kohteisiin tehdyissä iskuissa. Sikäli kun Madridin pommi-iskun motiivina toimi Espanjan osallisuus Irakin sotaan, terrorismia ei kuitenkaan otettu huomioon vain vuotta aikaisemmin järjestetyissä sodanvastaisissa mielenosoituksissa. Silloin tärkeimmät argumentit liittyivät sisäisen turvallisuuden sijaan kansainväliseen oikeuteen ja oikeudentuntoon, öljy-yhtiöiden kaupallisiin intresseihin tai pasifistiseen maailmankatsomukseen. Oma lukunsa kokonaan on terrorismidiskurssien taipumus kärjistyksiin ja spektaakkeli-maisuuteen. Diskursseihin keskeisesti osallistuvat tiedotusvälineet toimivat usein oman kaupallisen logiikkansa mukaisesti, mikä monesti aiheuttaa sen, että terrorismista uutisoidaan varsin värikäästi, ja kaikki siihen liittyvät ilmiöt saavat helposti huomiota. Tämä luonnollisesti vaikuttaa monin tavoin sekä toimintaansa suunnitteleviin terroristeihin, kuin maailman menoa ihmetteleviin tavallisiin kansalaisiin.

Lopuksi

Terroriteko aiheuttaa suoraan kohteeseensa aina poliittisen impulssin, johon kohteen on tavalla tai toisella reagoitava. Juuri tämä reaktio on keskeinen terrorismin toiminnan merkityksellisyyden suhteen, sillä terrorismi toimii vallankäytön metodina vain silloin, kun sen aiheuttama impulssi etenee sellaisena kuin terroristit itse ovat tarkoittaneet. Terroriteolla on kuitenkin yleensä aina myös tois-

sijaisia kohteita ja ulkoisvaikutuksia, joiden myötä tapahtuvat samanaikaiset reaktiot muodostavat ainutlaatuisen poliittisen kontekstin, jossa iskun lopulliset seuraukset syntyvät. Avaimet terroritekon reagoimiseen ja teon impulssin jatkamiseen on kuitenkin impulssin vastaanottajien käsissä, joten terroristien valta kohteeseensa on riippuvaista kohteen itsenä toiminnasta terroristien luoman paineen alla.

Terrorismin saamat merkitykset ja niihin liittyvät tulkinnat ilmiön syistä ja seurauksista ovat niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat päätöksentekoon sillä hetkellä kun terroriteon aiheuttama impulssi sattuu kohdalle. Ei siis ole lainkaan yhdentekevää, miten terrorismi on merkityksellistetty eri terrorismidiskursseissa. Terroristit itse voivat tulkita tilannetta varsin helposti omien lasiensa lävitse, mutta toisaalta myös terrorismiin reagoivat poliittiset päättäjät ovat yhtäläillä taipuvaisia vääristyneisiin tulkintoihin joko poliittisten näkemystensä tai rakenteellisten tekijöiden takia. Ideaalista olisi, että terroriteot voitaisiin demystifioida poliittiselta merkitykseltään jonnekin onnettomuuksien ja luonnonkatastrofien tasolle, jolloin ei tarvitsisi pelätä sitä, että liioiteltu reagoiminen tähän viimekädessä erittäin marginaaliseen ilmiöön tekisi karhunpalveluksen demokraattiselle ja avoimelle yhteiskunnalle. Tämä on kuitenkin varsin epätodennäköistä, sillä liian monet intressit eri puolilla itse ilmiötä estävät tehokkaasti minkäänlaisen yhteisesti hyväksytyin terrorismidiskurssin yleistymisen.

LÄHTEET

- Dahl, Robert A. 1969. *The Concept of Power*. Teoksessa Bell, Roderick, David V. Edwards ja R. Harrison Wagner (eds.). *Political Power: A Reader in Theory and Research*. The Free Press, New York.
- Fonoteca, Raquel. 2004. Incidentes y atentados de terrorismo islamista relacionados con España, 1984–2004. Teoksessa Reinares, Fernando ja Antonio Elorza (dir). *El nuevo terrorismo islamista: Del 11-S al 11-M*. Ediciones Temas de Hoy, S.A., Madrid
- Grossman, Dave. 1995. *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. Back Bay Books, New York.
- Hawkins, S. A. ja Hastie R. 1990. Hindsight: Biased Judgments of Past Events after the Outcomes are Known. *Psychological Bulletin* 107, no. 3, 311–327.
- Holm, Ulla. 2006. The Danish Ugly Duckling and The Mohammed Cartoons. DIIS Brief: <http://www.diis.dk/sw19878.asp> Luettu 30.3.2006.
- Intelligence and Security Committee. 2006. *Report into the London Terrorist Attacks on July 7th 2005*. Lontoo.
- Jordán, Javier. 2004. *Profetas del miedo: Aproximación al terrorismo islamista*. Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona.
- Jordán, Javier ja Wesley, Robert. 2006. *The Madrid Attacks: Results of Investigation Two Years Later*. *Terrorism Monitor*, Volume IV, Issue 5.
- Latour, Bruno. 1986. *The Powers of Association*. Teoksessa Law, J. (ed). *Power, Action and Belief*. Sociological Review Monograph vol. 32, 264–280. Routledge & Kegan Paul, London.
- Malkki, Leena. 2004. Terrorismintutkimuksen lähtökohdista ja nykytilasta. *Politiikka* 46(3).
- Marcus, George E. 2002. *The Sentimental Citizen: Emotion in Democratic Politics*. The Pennsylvania State University Press, University Park, PA.
- Michavila, Narciso. 2005. Guerra, terrorismo y elecciones:

- incidencia electoral de los atentados islamistas en Madrid. Real Instituto Elcano, Documento de Trabajo 13/2005.
- Olmeda, José A. 2005. Fear or Falsehood: Framing the 3/11 Terrorist Attacks in Madrid and Electoral Accountability. Real Instituto Elcano, Working Paper 24/2005.
- Ranstorp, Magnus. 2005. The London Bombings and the Broader Strategic Context. Real Instituto Elcano, ARI No. 100/2005.
- Reinares, Fernando. 2004. Al Qaeda, neosalafistas magrebíes y 11-M: Sobre el nuevo terrorismo islamista en España. Teoksessa Reinares, Fernando ja Antonio Elorza. *El nuevo terrorismo islamista: Del 11-S al 11-M*. Ediciones Temas de Hoy, S.A., Madrid
- Shulsky, Abram ja Schmitt, Gary. 2002. *Silent Warfare: Understanding The World of Intelligence*. Brassey's Inc., Washington, D.C.
- Sinkkonen, Teemu. 2005. Terrorisoitu yhteiskunta: Analyysi Madridin pommi-iskun vaikutuksista. Teoksessa Paastela, Jukka (Toim.). *Terrorismi: Ilmiön tausta ja aikalais-analyysijä*. Niin&Näin, Tampere.
- Volkan, Vamik. 2004. *Blind Trust: Large Groups and Their Leaders in Times of Crisis and Terror*. Pitchstone Publishing, Charlottesville.
- Wilkinson, Paul. 2001. *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*. Frank Cass Publishers, London.
- Zulaika, Joseba ja Douglass, William A. 1996. *Terror and Taboo: The Follies, Fables and Faces of Terrorism*. Routledge, London.